

På alderdomshjem

en lille historie, der bl.a. handler om
alderdomshjemmet Kristianslyst i Thisted.
Orla Poulsen

På Lokal historisk Arkiv for Thisted Kommune arbejdes der i øjeblikket med indsamling af kilder, der giver viden om købstadslivet i Thisted i dette århundrede. Denne artikel er blevet til som en del af dette arbejde, der skal resultere i udgivelsen af en samlet og ajourført fremstilling af Thistedes historie.

Beboerne på Kristianslyst, 1919.

Der er intet Maal for, hvor hun skreg. Det var et Skrig, der syntes at maatte naa ud til Verdens Ende og helt ind i Himmelens Riger... I Døren brast Hyssingen om hendes Fødder, og hun begyndte rasende at sparke omkring sig. Da blev der Latter blandt de unge Karle, der stod hos. Men i en Fart fik Fogden hende smidt ned i Vognhalmen, et par Mand sprang op, Kusken smækkede på Hesten... og Vognen rumlede afsted... Saa var det forbi, og Folk skiltes roligt.

Skildringen af den skrækslagne kone, Stine Bødkers, der skulle på fattiggården - eller "Kassen" - er fra 1885. Den stammer fra Henrik Pontoppidans novelle "Naadsensbrød", der skarpt kritiserer den behandling, man gav den gamle og den fattige. Men det var, hvad datiden tilbød virkelighedens Stine og tusinder af andre gamle, som ikke længere kunne klare sig selv. De var først og fremmest fattige. Der gik skellet. Fattige, fordi de var gamle og ikke længere kunne forsørge sig selv. Den berømte novelle er et samtidokument, der skildrer den svages afmagt og fortvivelse. Dengang - som nu - hørte de uproduktive gamle til blandt samfundets svageste. De er nederst på de sociale rangstige med få muligheder for at øve politisk indflydelse.

Pontoppidan kritiserede et system, der var blevet indført ved fattigloven af 1803. Denne lov delte samfundets svageste i 3 klasser:

1. klasse var de gamle og svagelige, som ikke kunne klare sig selv.
2. klasse var de forældreløse børn.
3. klasse var de arbejdsføre voksne, der på grund af mange børn eller af andre årsager ikke kunne forsørge sig selv.

Fik man fattighjælp, mistede man naturligvis også sine borgerlige rettigheder - også retten til at eje noget!

Værdigt trængende

Denne lov skulle blive grundlaget for behandlingen af de gamle helt frem til 1891, hvor forsørgelsen af de ældre blev udskilt i en særlig lov om *alderdomsunderstøttelse*. Tidens syn på alderdom ændrede sig. Fra 1891 blev de gamle betragtet som "værdigt trængende" - og efter den nye lov mistede de ikke de borgerlige rettigheder!

For at få alderdomsunderstøttelse skulle man være fyldt 60 år og måtte ikke have en dom for vanærende handlinger eller have modtaget fattighjælp i de foregående fem år. I loven stod der, at understøttelsen "*bør udgøre, hvad der til enhver tid behøves til den understøttedes og familiens nødvendige underhold eller til kur og pleje i sygdomstilfælde, men kan iøvrigt bestå såvel i penge som naturalieydelse, og, hvor omstændighederne taler derfor, i anbringelse i særligt dertil bestemte asyler eller lignende anstalter*".

Hjælpen blev altså givet efter et skønsprincip!

1891-loven var et kæmpefremskridt i forhold til tidligere. Skønsprincippet blev afløst af et retsprincip i 1922, og der blev indført faste takster for hjælpen. Aldersgrænsen blev hævet fra 60 til 65 år, og alderdomsunderstøttelsen kom nu til at hedde aldersrente, men det var først i 1922, at hustruer også opnåede en selvstændig ret til aldersrente.

Ved fattiggården

En del af Thistedes gamle, der havde modtaget fattighjælp, fik altså ikke alderdomsunderstøttelse eller aldersrente, men måtte blive på den fattiggård, hvor de måske boede i forvejen.

Fattiggården lå på Munkevej. Den blev bygget i 1844 som et regulært fattighus, men blev i 1866 ombygget til en såkaldt tvangsarbejdsanstalt, og et strengt reglement blev indført. Reglementet gav økonomen eller bestyreren "hånds- og halsret" over fattiglemmernes liv og dagligdag.

Der var mange bestyrere i tidens løb og rækken af navne, der blev indskrevet i fattiggårdens protokol voksede støt år for år.

"På trappen foran indgangen lå der en hyrdehund, som vi ikke turde nærme os. I fattiggårdens øverste ende var vinduerne meget tæt på fortovet. Om sommeren stod de lidt på klem. Inde bag ved sad de gamle og vinkede til os skolebørn."

Dagligdagen på fattiggården forandrede sig lige så lidt, som reglementet gjorde. I slutningen af tyverne løb knægtede fra Østre Skole på Munkevej forbi fattiggården på vej til skole:

"Når vi fik frikvarter og rendte ned til bageren på hjørnet af Farverstræde og Østerbakken for at købe en snitte til 4 øre, sad de gamle på fattiggården og kiggede på os. På trappen foran indgangen lå der en hyrdehund, som vi ikke turde nærme os. I fattiggårdens øverste ende var vinduerne meget tæt på fortovet. Om sommeren stod de lidt på klem. Inde bag ved sad de gamle og vinkede til os skolebørn. Vi gik tit over og snakkede med dem ved de lave vinduer. De sad som regel to og to i hvert værelse ved en hvidskuret bordplade henne ved vinduet. Vi kunne kigge ind og se, hvad møblet bestod af. Foruden bordet stod der blot to senge i hver sin side af rummet. Den ene ende af fattiggården var udlejet til familieboli. Der boede en kone med 3 piger. Hende gik vi med aviser til. Der var en kældernedgang til lejligheden, og hoveddøren sad i gavlen af huset. Konen arbejdede på kostefabrikken på Grydetorv.

Bestyrerparret, Østergård, havde deres privatboli i midten af fattiggården, og de havde en kone til at hjælpe i køkkenet.

En af beboerne hed Dollerup. Han var en lille, skaldet og tykkæbet mand. Han var venlig. Han boede sammen med en, de kaldte Sjøgren, der var tynd og indfalden at se på. Han gik altid for sig selv. Når der kom skibe med tømmer til havnen gik han altid derned for at samle pindebrænde, som han bar hjem til fattiggården i en pose, han havde over nakken. Han gik altid i bare ben. Både sommer og vinter.

En anden af fattiggårdens beboere kunne lave futsko af flere lag tøj. Han brændte beg udenom og satte små næser af læder eller af voksduk på snuden. Dem gik han så og solgte. De kostede 75 øre, og sådan nogle futsko havde vi!"

Fattiggården var en del af alderdomsforsørgelsen indtil 1933. Det år vedtog Rigsdagen "socialreformen", der ophævede fattiggårdssystemet.

Tre år efter blev bygningen på Munkevej revet ned.

"De gamle tåler ikke blæst"

De gamle, der ikke havde været under forsørgelse af fattigvæsenet, og som ikke kunne forsørge sig selv, blev for en dels vedkommende anbragt hos private, som kommunen betalte en løn til.

Men midt under Første Verdenskrig fødtes i Thisted en idé om at bygge et alderdomshjem. Den 12. december 1916 traf byrådet beslutning om, at det skulle bygges. Men hvor det skulle ligge, fik man ikke afgjort i første omgang. Flere politikere slog ved den lejlighed fast, at det ikke var et slot, der skulle bygges. Udgifterne skulle holdes nede!

Men nye tider var på vej.

Et område nord for Hundborgvej blev først udpeget som en mulig placering for det nye alderdomshjem.

Det kommunale udvalg havde været på en rundtur i landet og set på alderdomshjem. Ved hjemkomsten blev den lokale hofarkitekt, Foged, bedt om at udarbejde tegninger med planer for indretning af badeværelse, WC, sygeværelse, lægeværelse, festsal og bibliotek. Thistedes byrådsmedlemmer var også optaget af at få en bygning, der kunne præsentere sig:

- Vi har her tidligere begået den fejl at lægge vore monumentale bygninger på afsides steder, således Teknisk Skole (Kr. Koldsgade! red.) og nu Administrationsbygningen (Nytov! red.), det må vi bort fra. Det har dog nogen værdi, at en sådan bygning med en stilfuld facade ligger sådan, at den præsenterer sig. Dette her bliver noget af en mønsterbygning, sagde redaktøren af den lokale venstreavis, M. Aaberg, der snart skulle blive borgmester.

Byrådsmedlem Madsen holdt med Aaberg:

- Der er megen blæst nord for Hundborgvej, og er der noget som gamle mennesker ikke kan tåle, så er det blæst; de trænger til varme.

Madsen foreslog, at man kunne placere det projekterede Johnsens Rekreativshjem ved Hundborgvej og i stedet finde en lunere plads til alderdomshjemmet.

Men så gik der politik i sagen. Grosserer Spangberg, byens mæcen, hævdede, at projektet til det nye hjem var alt for dyrt. Han var enig i, at der skulle bygges noget, fordi der var svært at få de gamle passet.

- Mange vil nemlig hellere tage imod understøttelse end tjene lidt ved at passe syge, gamle mennesker, sagde kaffegrosserereren, der mente, at det foreslåede projekt var flot:

- Det er ligefrem at sætte en præmie på at slide livet igennem til 60 års alderen uden at spare lidt til side. De, der vil klare sig selv, må nemlig spare for at få noget fra til alderdommen! sagde Spangberg. Socialdemokraten, murer Hvid, tog tråden op:

- Forholdene for de gamle er utålelige her i byen, og det kan vi ikke komme udenom. Mange steder er de gamle til byrde, hvor de er, enten det er hos deres børn eller hos andre slægtninge.

Man regnede med, at byen ville være pænt dækket, hvis man byggede alderdomshjemmet så stort, at det ville svare til 4-5 pladser pr. 1000 indbyggere i byen.

Kristianslyst købes

I første omgang blev de store planer helt opgivet. For året efter - i 1917 - købte byrådet i stedet den gamle proprietærgård, Kristianslyst, og ombyggede den, så der

blev plads til 8 raske og 10 syge. At det var en midlertidig løsning, var alle enige om.

”Det bedste ved ejendommen er de smukke omgivelser, haven og den lille park”, skrev avisen ved indvielsen.

”For enden af grusvejen, der førte ned til hjemmet, lå den gamle hovedbygning. Bag en stor dobbeltdør i gavlen var personalets cykelskur. Når der var en, der døde på hjemmet, blev pigernes cykler trukket ud for at gøre plads til to hvide bukke, hvor kisten blev anbragt, indtil afdøde kunne komme i kapel”. Kristianslyst i slutningen af 20’erne.

I 1922 blev loven om aldersrenten ændret. Det blev bl.a. forbudt kommunerne at yde ekstra hjælp til brændsel m.v. ” - Når nogle herefter kommer og beklager sig, er der ikke andet at gøre end at henvise dem til, at de må på alderdomshjemmet! Dér har byrådet lov til at afholde alle udgifter, og staten betaler 7/12. Jeg kan ikke se anden udvej, end at vi må til at bygge til alderdomshjemmet. Det er jo også kun lille”, sagde borgmesteren ved juletid det år.

Så måtte man til det igen. Nye diskussioner. Arkitekt Foged blev bedt om at tegne en hovedbygning på ladegrunden. Da den stod færdigopført i 1926, blev den møbleret med malede fyrretræs- og bøgetræsmøbler.

I 1933 var der 30 beboere. Indtil da havde alle boet to og to på værelserne.

I 1934 fulgte den første sidefløj mod Nørreallé. Den anden sidefløj blev bygget i 1947.

Bonede gange

Vævemester Poul Kristian Poulsen og hans kone Dagmar søgte i 1949 om at komme på Kristianslyst. Ægteparret blev tildelt en stue og flyttede derud om efteråret. Der var kun én stue, hvor også deres to senge skulle stå, så der blev ikke plads til meget bohøve.

Væggene i deres stue var malet op til brysthøjde, hvor der sad en malet liste. Den øverste del af væggene var hvidkalkede. Værelset havde to vinduer ud imod havesiden. Toilettet befandt sig på gangen i den anden ende af bygningen. Der var kun ét toilet til deling mellem 10-12 beboere. Der betød trængsel om morgenen. Badeværelse var der ikke noget af, men der var linoleum på ganggulvene, der skinnede af bonevoks. På et tidspunkt lå tre gamle på sygehuset med brækkede ben. På første sal, lige over hovedindgangen, lå samlingsstuen, der lignede et lille kirkerum. Mellem vinduerne stod en Kristusskulptur i hvid marmor - og så var der et orgel og et rundt bord med

en hæklet bordduk. I dette rum kunne de gamle overvære andagten. Søndag aften kom nogle medlemmer af folkekorret og sang salmer, og dørene til værelserne på etagerne længere nede blev slået op. De, der ikke var i stand til at gå op ad trapperne, kunne så høre musikken fra 1. sal ned gennem trappeopgangen.

*I 30’erne deltes man 2 om et værelse på alderdomshjemmet. To ældre damer spinder og karter.
Fotograf: Johannes Jørgensen.*

For enden af grusvejen, der førte ned til hjemmet, lå den gamle hovedbygning. Bag en stor dobbeltdør i gavlen var personalets cykelskur. Når der var en, der døde på hjemmet, blev pigernes cykler trukket ud for at gøre plads til to hvide bukke, hvor kisten blev anbragt, indtil afdøde kunne komme i kapel.

” - Min far var 70 år, da han kom ud på Kristianslyst og 74, da han døde. Mine forældre kom fra et lille hus i Mellemgade, der var købt under krigen. Derfra var der ikke langt til uldspinderiet i Østergade, hvor min far jo var vævemester.

Huset i Mellemgade havde soveværelse ovenpå. En stejl trappe førte derop. Da man i halvtredserne forlangte, at der skulle etableres WC i byens huse, kneb det med at få toiletterne anbragt i mange af de gamle huse. Mine forældre fik det stillet op i soveværelset. Da min far blev alvorligt plaget af gigt, blev det umuligt for dem at blive boende - så var der kun alderdomshjemmet tilbage.

Da de flyttede, tog de kun en lille buffet, en kommode og et spisebord med derud. Det var søstre, der ledede Kristianslyst. Det var damer, der optrådte i sorte dragter med lange skørter og hvid kappe på hovedet.

En anden beboer, søfyrbøder Pedersen og min far blev grebet af tips, da det kom. De tippede i kompagni - og Pedersen var så rask, at han kunne aflevere kuponen inde i byen. Men ellers kedede min far sig på Kristianslyst. En dag snakkede han om, at han godt kunne tænke sig at få en væv, som han kunne lave noget nyttigt på.

Vi fik fat i en væv og fandt et lille hjørne bag køkkentrappen, hvor den kunne stilles op. Her blev der vævet bordløbere. Garnet blev skaffet fra uldspinderiet. Det vakte jo opsigt, ikke mindst blandt de gamle damer på hjemmet, at en mand kunne lave sådan noget. Der blev indgivet bestillinger fra øst og vest, og han fik nok at lave. Hver fjortende dag blev en bordløber færdig. Det var terapien dengang!

Der var sørget for lidt adspredelse. Den årlige sommerudflugt! Velmenende folk i Thisted stillede deres biler til rådighed for de gamle. Så kunne man blive kørt til

kaffebord i Klitmøller. Men min far ville ikke sidde til nåde bag i sådan en bil!"

Diakonisserne takker af

Fra 1958 blev forholdene på Kristianslyst bedret ved, at der kom enkeltværelser - og plads til 60 beboere. Gennemsnitsalderen på hjemmet var steget. I 1930 var den 70 år. I 1958 var den steget til 80, og søster Anna gav udtryk for, at alderdomshjemmet var ved at udvikle sig til et sygehjem!

"Køkkenhjælp"

"Damerne, der optrådte i sorte dragter" var diakonisser. For kommunen lod diakonissestiftelsen i København stå for daglige ledelse af hjemmet. Gennem mange årtier sendte stiftelsen sine søstre til Thisted for at passe de gamle. Den første "bestyrerinde" på Kristianslyst var Søster Ane Marie Aagaard. Hun efterfulgtes i 1934 af søster Anna Sørensen.

Fra 1964 stod søster Anita Nielsen, for ledelsen, og det gjorde hun helt frem til 1967.

Derefter meddelte stiftelsen, at man ikke længere var i stand til at løse opgaven på Kristianslyst og Jens Kjær og

hans kone blev det første bestyrerpar, der blev ansat på "moderne" vilkår. Dermed endte en epoke på alderdomshjemmet Kristianslyst, men en ny havde allerede længe været undervejs.

Da de "gode tider" oprandt i slutningen af halvtredserne, døbte man aldersrenten om til folkepension; og i landkommunerne rundt om Thisted købstad blev der opført nye alderdomshjem på stribe: De gamles (nye) Hjem blev en 3-etages, rødstens boligblok - nogle steder med fin udsigt til kirkegården.

Stine Bødkers børnebørn blev til klienter, og deres døtre til personale.

Efter kommunesammenlægningen i 1970 var Kristianslyst én af en række institutioner for ældre. Fra 1972 var der tre alders- eller plejehjem, som det snart skulle blive kaldt, i Thisted by.

Amtsplejehjemmet på Højtoftevej med tunnelforbindelse til sygehuset, blev taget i brug i 1972. Dér blev plads til 57 beboere. I Dragsbæk blev socialministeriets gamle alderdomshjem erstattet med et stort, moderne kommunalt plejehjem. Da man diskuterede behovet for et alderdomshjem i Thisted i 1917, regnede man med at 4-5 pladser pr. 1000 indbyggere ville være rigeligt. I midten af halvfjerdsenerne var der 60 pladser pr. 1000 indbyggere i Thisted storkommune!

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1992, side 146-154).

Køkkenpiger ved brændekomfuret på Kristianslyst i 1930.